

CERASTODERMA GLAUCUM (POIRET) EN POTAMIDES CONICA (DE BLAINVILLE) IN HET GROTE BITTERMEER (EGYPTE): RELICTEN OF LESSEPSIAANSE MIGRANTEN?

door

M. J. Faber

Hoenselaar & Dekker (1998) gaven recentelijk een overzicht van in 1950 in het Grote Bittermeer verzamelde mollusken, uitgesplitst op emigranten (of moeten we zeggen immigranten?) uit de Middellandse Zee, uit de Rode Zee, of uit toevoerende riviertjes.

Tot de eerste categorie rekenen zij de brakwaterkokkel, *Cerastoderma glaucum* (Poiret) en de slak *Potamides conicus* (De Blainville), een soort waarvoor waarschijnlijk geen Nederlandse naam gevonden kan worden zonder dat het op woordenwisselingen uitdraait.

Hoenselaar en Dekker (1998) verbinden het voorkomen van deze soorten in het Grote Bittermeer, de Middellandse Zee en de Rode Zee, aan zeeverbindingen in vroegere geologische perioden, niet aan het graven, onder leiding van Ferdinand de Lesseps, van het Suez-kanaal. Dat laatste heeft geleid tot wat wij Lessepsiaanse (Lessepsische? Lessepsistische? Lessepse???) Migratie zijn gaan noemen.

Een duidelijke reden voor het standpunt dat beide soorten relictten zijn, wordt echter niet gegeven.

In dit verband is het daarom aardig te kijken naar een ander meer in de omgeving, meestal Birket Qarun genoemd (mijn Times Atlas zegt Birket Qārūn, maar twee dakjes lijkt mij teveel van het goede voor een meer in een woestijn).

Smith (1908) noemt van dit meer alleen een aantal zoetwatermollusken. Gardner (1927, 1932) voegt hier onder andere *Cardium edule* var. (= *Cerastoderma glaucum*) aan toe en schrijft (1932: 71): "Its main interest lies in the fairly close limits to which its introduction can be dated, and its amazing abundance after such a relatively short time". Rose (1972) meldt vervolgens als plotseling massaal voorkomende nieuwelings ook *Pirinella conica* (= *Potamides conicus*; ik laat de discussie voor de juiste genusnaam liever even buiten beschouwing).

De vraag is natuurlijk: waar komen *Cerastoderma* en *Potamides* vandaan? Zijn het oude relictten of recente migranten? Beide soorten zijn van de omgeving van Birket Qarun niet als fossielen bekend, aldus Gardner (1932) en Rose (1972). Dus het zijn geen relictten en hun ontbreken begin deze eeuw is evenmin een kwestie van slecht zoeken geweest.

Zo op het oog is dus sprake van een mooi voorbeeld van Lessepsiaanse migratie. Er is echter een klein probleem: Birket Qarun staat zoals de Bittermeren in verbinding met de Rode Zee. Noch met de Middellandse Zee. Sterker nog, Birket Qarun heeft met geen van beide ooit een verbinding gehad, althans, naar slordige schatting, niet gedurende de laatste 30 miljoen jaar.

Er is dan ook een derde hypothese, die ook mooi de aanwezigheid van beide soorten in de Bittermeren (en van *Potamides* in de Middellandse Zee) verklaart. Deze hypothese wordt gegeven door Rose (1972). Hij ziet ze vliegen. Om precies te zijn: hij veronderstelt dat ze in de modder kunnen zitten die blijft kleven aan veren en poten van vogels. Modder blijft zeer gemakkelijk aan de poten van wadende vogels plakken en beide soorten mollusken houden zich juist in modder op. Vogeltransport is in het geval van de Bittermeren zelfs de meest plausibele verklaring, gegeven de afstanden waar het om gaat:

Bittermeren - Middellandse Zee:	75 km
Bittermeren - Rode Zee:	20 km
Middellandse Zee - Rode Zee:	100 km
Birket Qarun - Middellandse Zee:	180 km
Birket Qarun - Rode Zee:	145 km

De afstand tot zee is voor de Bittermeren beduidend geringer dan voor Birket Qarun. Hier staat misschien tegenover dat laatstgenoemd meer meer op de trekroute van veel Europese vogels ligt. Maar er is geen reden te veronderstellen dat vogels vanuit de brakwatergebieden rond Port Said de Bittermeren niet kunnen vinden. Bovendien, zelfs de grootste afstand kan door een eend of steltloper binnen drie uur overbrugd worden. *Cerastoderma* en *Potamides* kunnen als littorale soorten makkelijk langer zonder water.

Rest de vraag waarom Birket Qarun deze eeuw pas ontdekt is door *Cerastoderma* en *Potamides* (en trouwens ook nog door *Scrobicularia*). Kennelijk is dit meer langzaam aan het verzilten (onttrekking van water voor irrigatie zal hier wel de oorzaak van zijn) en dan is het slechts een kwestie van tijd voordat de ene na de andere brakwatermollusk incheckt bij Flamingo Airways of Air Duck en de reis overleeft. De verwachting is dan ook dat in de loop der tijd meer mollusken uit de Middellandse Zee en de Rode Zee hier gevonden worden. En daar zitten dan ongetwijfeld ook de Lessepsiaanse relictten van de toekomst bij.

Summary

Three different hypotheses for the occurrence of the brackish water bivalve *Cerastoderma glaucum* (Poiret, 1789), and the gastropod *Potamides conicus* (de Blainville, 1826) in the Bitter Lakes of Egypt are discussed and compared. The suggestions that forementioned species are relicts or Lessepsian migrants are rejected. Key words: *Cardiidae*, *Potamididae*, *Cerastoderma*, *Potamides*, brackish water, Bitter Lakes, Egypt.

Literatuur

- Gardner, E. W., 1927. The Recent geology of the northern Fayum Desert. Geological Magazine 64: 386-410 [non vidi].
- Gardner, E. W., 1932. Some lacustrine Mollusca from the Faiyum Depression - A study in variation. Mémoires présentés à l'Institut d'Égypte et publiés sous les auspices de sa majesté Fouad Ier, roi d'Égypte 18. xvi + 123 pp.
- Hoenselaar, H. J. & H. Dekker, 1998. Molluscs of the Great Bitter Lake, Suez Canal, Egypt, collected by C. Beets in 1950. Basteria 62: 197-214.
- Rose, K. D., 1972. A mollusk new to Lake Birket Qarun, Egypt. The Nautilus 85: 141-143.
- Smith, E. A., 1908. On the Mollusca of Birket el Qarun, Egypt. Proceedings of the Malacological Society of London 8: 9-11.